

В. В. Бунь

orcid.org/0000-0002-1349-2011

кандидат політичних наук,

доцент кафедри теорії та історії політичної науки

Львівського національного університету імені Івана Франка

ТЕОРІЯ ПОДІЛІВ У ПОЛІТИЦІ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Категорія «cleavage», яку в українському науковому дискурсі перекладають дуже по різному як розмежування, поділ, розкол, клівідж тощо, дуже міцно закріпилася у політичній науці. Також з цим терміном вживають різні синоніми, зокрема політичний, соціальний, соціополітичний, структурний. Народившись у 50-60-их роках ХХ ст. ця теорія ще більше актуалізувалася у 21 столітті у контексті популярності нових правих, антимигрантських настроїв тощо. До прикладу, автори монографії «Формування поділів у ХХІ столітті: як соціальні ідентичності впливають на електоральну поведінку в умовах електоральної переорієнтації» (Борншір С., 2024) у 2024 році пишуть про актуалізацію цієї теорії і навіть формування нового поділу між універсалізмом і партикуляризмом. Тому метою статті є дослідження того, як цей концепт виник, що варто називати соціополітичним поділом, які достатні умови для констатації його формування та чи є він релевантним інструментом для

Концепцію «cleavage» (соціополітичний поділ) запропонували С. Ліпсет і С. Роккан. Вони описали чотири типи поділів, що виникли під впливом національних та індустріальних революцій: протистояння держави та церкви, протиріччя між центром і периферією, конфлікт власників із робітниками, суперечності між аграрними та промисловими інтересами (місто проти села). Ця класифікація поклала основу для багатьох наступних досліджень у галузі політології.

У своїй теорії соціальних поділів С. Ліпсет і С. Роккан також запропонували важливу концепцію «заморожених партійних систем». Дослідивши структуру європейських партійних систем 1960-х років за допомогою власного методологічного підходу, вони виявили, що ці системи «відображають, з деякими виключеннями, структуру «поділів», що існувала в 1920-их рр.» (Ліпсет, Роккан, 1967, с. 58). Вчені пояснюють цю закономірність тим, що політичні партії та їхні програми часто існують довше, ніж живуть їхні виборці. Як наслідок, електоральні уподобання формулюються ще в дитинстві і, завдяки стабільності партійної системи, залишаються незмінними у дорослому житті.

Дослідження Р. Роуза та Д. Урвіна підтвердили концепцію «замороженості» партійних систем у Західній Європі. Аналізуючи динаміку підтримки політичних партій у 22 країнах у період з 1945 по 1969 роки, науковці виявили високий рівень стабільності виборчих уподобань. Зокрема, було встановлено, що партійні орієнтації залишалися незмінними протягом приблизно семи з половиною виборчих циклів (Роуз, Урвін, 1990, с. 192-194). Ці результати підтверджують важливу роль соціополітичних поділів у формуванні політичних уподобань. Серед усіх типів поділів у європейських країнах найбільш виразними та впливовими виявилися: соціально-класовий поділ (протистояння між робітничим класом та власниками), релігійний поділ (конфлікт між різними конфесіями або релігійними та світськими групами).

Дослідження П. Майера (Майер, 1997) підтверджують актуальність теорії стабільності виборчих переваг, якщо розглядати їх не на рівні окремих партій, а у ширшому контексті політичних напрямів. Разом із С. Бартоліні він довів, що партійні системи демонструють значну стійкість, причому ця тенденція з часом не слабшає, а навпаки посилюється.

Соціальні трансформації та зрушення в політичних уподобаннях населення США і Західної Європи стали причиною переосмислення класичної концепції соціальних поділів С. Ліпсета і С. Роккана. Численні дослідники, серед яких Р. Далтон, М. Франклін, Т. Маккі, Х. Валлен, О. Кнутсен, Е. Скарброугх, П. Пеннінгс, Я. Лейн, С. Ерссон, М. Доган та інші, зазначають

зменшення впливу традиційних ліній поділів – зокрема, класової та релігійної. Паралельно науковці (зокрема, Р. Інглхарт, Р. Далтон) фіксують формування нових суспільних поділів, пов'язаних із підтримкою постматеріальних цінностей. Ці зміни свідчать про трансформацію традиційних моделей електоральної поведінки.

Аналізуючи зменшення впливу релігійного та класового факторів на поведінку виборців, М. Доган (Доган, 2005) акцентує на першочерговій ролі поточних економічних питань у формуванні виборчих рішень. Дослідник виділяє низку ключових чинників, що сприяли послабленню традиційних соціальних та релігійних чинників голосування, а саме посилення соціальної різноманітності, підвищення освітнього рівня громадян, зміни у чисельності та структурі робітничого класу, урбанізаційні процеси, зменшення регіональних відмінностей, секуляризація суспільства. Ці зміни призвели до формування нової моделі електоральної поведінки, для якої характерні індивідуалізація політичного вибору та поява «автономного» виборця, що приймає рішення незалежно від групової приналежності (релігійної, соціальної чи територіальної).

У вступі до монографії «Порівняння змін партійних систем» П. Пеннінгс та Я. Лейн (Пеннінгс, Лейн, 1998) аналізують еволюцію соціополітичних поділів. Вони заперечують тезу С. Ліпсета і С. Роккана про нібито незмінність партійних систем і виділяють сучасні тенденції, що свідчать про їхню трансформацію: слабшання партійної ідентифікації (виборці все рідше відчують тривкий зв'язок із конкретними партіями); зростання електоральної нестабільності (частіші коливання підтримки партій); поява нових політичних сил, що порушують традиційний партійний ландшафт; розрив історичних зв'язків між партіями та їхньою соціальною базою. Таким чином, дослідники підкреслюють динамічність сучасних партійних систем, що суттєво відрізняє їх від «заморожених» структур минулого.

У своїй науковій роботі С. Ерсон та Я. Лейн (Ерсон, Лейн, 1998) заперечують актуальність теорії «заморожених» партійних систем у сучасному політичному контексті. Досліджуючи феномен електоральної нестабільності, науковці пропонують двоступеневий аналіз. Вони виділяють макрорівень (трансформації в структурі партійної системи) та мікрорівень (зміни в індивідуальній виборчій поведінці). На індивідуальному рівні спостерігається суттєва зміна мотиваційних чинників: довготривалі соціальні поділи втрачають свою визначальну роль, поступаючись місцем короткостроковим політичним факторам. Ключовим доказом цієї тенденції є формування так званого «мінливого електорату» (floating voters), чий політичні переваги суттєво змінюються між виборчими циклами. Ці висновки дозволяють авторам стверджувати про значне послаблення впливу традиційних соціополітичних поділів, потенціал для виникнення нових ліній суспільних поділів та необхідність переосмислення класичних теорій у світлі сучасних політичних реалій.

У своєму аналізі французької виборчої системи Ж. Бодуен виявляє суттєве ослаблення впливу традиційних чинників, що становили основу класичної теорії соціополітичних поділів (Бодуен, 1995, с. 88–92). Дослідник фіксує три ключові тенденції, а саме слабшання релігійного фактора (зменшення впливу католицької ідентичності на політичні уподобання), заострення соціальних суперечностей та ідеологічних протиріч. Також автор фіксує зростання значущості ситуативних чинників, а саме ефект політичних ставок (наголос на актуальній під час конкретних виборів політичній проблематиці, ролі особистісних якостей кандидатів (ефект лідерства), а також вплив медіа (ЗМІ підсилює дію інших факторів). Як наслідок, Бодуен описує формування нового типу виборця який більш автономний в своїх рішеннях, менше керується традиційними ідентичностями та схильний до змін у голосуванні. Отже, автор демонструє межі застосування класичних теорій, вказує на необхідність врахування ситуативних факторів та фіксує еволюцію електоральної поведінки у сучасних умовах.

У своєму масштабному дослідженні К. Діген-Краузе аналізує еволюцію політичних поділів у різних регіонах світу, включаючи Західну та Східну Європу, Латинську Америку та Азію. Особливу увагу вченого привертає формування нового виміру поділів у посткомуністичних країнах. Як зазначає дослідник, посткомуністичні держави демонструють значно більше активних конфліктних ліній порівняно із Західною Європою: «Посткомуністична Європа демонструє не лише ширший діапазон активних проблемних поділів, ніж Західна Європа, але

й також більшу різноманітність можливих комбінацій» (Діген-Краузе, 2007, с. 544). Цю особливість автор пояснює специфікою історичного розвитку регіону, недостатньою сформованістю структурних основ соціальних поділів. Найпоширенішим у Східній Європі (включаючи Україну), на думку автора, є поділ між авторитарними та демократичними політичними силами, який часто поєднується з етнічними, регіональними та економічними підставами поділів. Парадоксальним чином, на думку К. Діген-Краузе, множинність поділів може сприяти політичній стабільності, оскільки дозволяє точніше прогнозувати виборчу поведінку, сприяє становленню громадянської політичної культури. Це дослідження підкреслює важливість врахування регіональної специфіки при аналізі політичних процесів.

А. Рьоммеле вказує на ослаблення традиційних зв'язків між виборцями та політичними партіями, що проявляється через два ключові процеси, а саме «старі» партії розширюють свої програми, намагаючись залучити нові, раніше нехарактерні для них категорії виборців та виникнення нових політичних проблем, які репрезентуються нещодавно створеними партіями. Цікаво, що дослідник вважає процес розмерзання партійних систем більш раннім явищем, ніж припускалося: «процес розмерзання відбувався вже в той час, коли С. Ліпсет і С. Рокан формулювали свою гіпотезу» (Рьомелле, 1999, с. 10). Як наслідок, А. Рьоммеле підкреслює значну трансформацію виборчих уподобань у країнах Центральної та Східної Європи за останні десятиліття, що робить теорію «заморожених» партійних систем застарілою і вимагає її суттєвого перегляду.

Р. Далтон у своєму дослідженні також констатує значну еволюцію традиційних соціополітичних поділів, які хоч і продовжують впливати на партійні системи, але вже в трансформованому вигляді. Вчений виділяє послаблення класичних основ партійної ідентичності, а саме соціально-економічної, релігійної та регіональної. До чинників таких трансформацій автор відносить формування нового середнього класу, зміну громадянських цінностей та виникнення нових актуальних суспільних проблем. У результаті маємо формування нових поділів, що «приваблюють ті соціальні групи, які слабо інтегровані в систему поділів старої політики: молодь, новий середній клас, більш освічених та нерелігійних». (Далтон, 1988, с. 170) Ця «нова політика» висуває на перший план постматеріальні цінності, відбувається акцент на екологічних проблемах, на захисті прав меншин, підвищенні політичної активності, боротьбі за соціальну справедливість та прийнятті альтернативних стилів життя. Таким чином, Р. Далтон підкреслює перехід від традиційних форм політичної мобілізації та класичних поділів до нових ліній поділів, що відповідають сучасним соціальним реаліям.

Р. Інглхарт у своїх дослідженнях виявляє суттєву трансформацію ціннісних орієнтирів сучасних суспільств. Вчений фіксує перехід від матеріалістичних цінностей (економічна стабільність, фізична безпека) до постматеріальних пріоритетів (самореалізація, якість життєвого середовища). Ця тенденція має міжгенераційну природу оскільки носіями нових цінностей стали представники покоління, що формувалися в умовах післявоєнного економічного підйому та соціальної стабільності. Автор зазначає: «Зсув від матеріалістичних до постматеріальних ціннісних пріоритетів висунув на перший план нові політичні проблеми і стимулював нові політичні рухи». (Інглхарт, 1984, с.59) Також відбувається модифікація класичного класового поділу шляхом включення у політичну дискусію деяких постматеріальних цінностей (якість життя, зокрема). Як частина глобальних культурних змін постмодернізація, на думку Р. Інглхарта, кардинально трансформує політичний простір, сприяючи перегляду традиційних політичних пріоритетів, появі нових форм громадянської активності, формуванню інноваційних політичних практик, зміні характеру політичної мобілізації, актуалізації проблемно-орієнтованої участі, загальної переорієнтації виборчих уподобань та виникненню нових ліній політичних поділів.

У своєму дослідженні О. Кнутсен також виявляє тенденцію до послаблення традиційних соціальних поділів у розвинених західних країнах, що пов'язано з переходом до постіндустріального суспільства. Вчений зазначає, що виникнення нових політичних проблем дозволило залучити до політичного процесу такі групи як молодь, представників нового середнього класу, атеїстично налаштоване населення. Це, у свою чергу, сприяло зменшенню впливу традиційних соціальних зв'язків на політичну поведінку. До основних чинників зниження

значущості класового поділу автор відносить підвищення економічного рівня життя, зменшення рівня безробіття, структурні зміни на ринку праці (зростання сфери послуг, скорочення промислового сектора), зменшення чисельності робітничого класу, зростання соціальної нерівності, послаблення релігійної єдності, зменшення ідеологічної поляризації по лінії «ліви-праві». Важливо, що О. Кнутсен не заперечує існування поділів як таких, а лише констатує їх трансформацію та підвищення гнучкості. Особливу цінність для нашого дослідження становить аналіз О. Кнутсеном східноєвропейських партійних систем, де спостерігається певне зростання впливу соціально-економічних поділів. Проте вчений підкреслює, що «усі дані свідчать, що класове голосування в цих країнах буде залишатися нижчим, ніж в західних державах протягом індустріальної фази». (Кнутсен, 2007, с. 475)

Концепція поділу між матеріалістами та постматеріалістами, запропонована Р. Інглхартом, викликала суттєву критику з боку низки дослідників. Найважливішим аргументом стало неспівпадіння методології Р. Інглхарта з класичною теорією соціальних поділів С.Ліпсета і С. Роккана. До основних критичних аргументів відносять неспівмірність масштабів, недостатній вплив на партійні системи. Зокрема, Д.-Л. Сейле (Сейле, 2002) вказував, що Р. Інглхарт аналізує короткострокові зміни у цінностях, тоді як С. Ліпсет і С. Роккан базуються на макроісторичних процесах (йдеться про національні та промислові революції). На його думку, «тиха революція цінностей» не має такої ж трансформаційної сили, щоб вважатися повноцінним соціальним поділом. Також Д.-Л. Сейле заперечував, що цей поділ може структурувати партійну систему, оскільки він не формує глибоких і довготривалих соціальних розколів.

Незважаючи на критику, реальна політична динаміка підтверджує актуальність теорії Р. Інглхарта. Такими свідченнями є поява численних партій «нової політики», що базуються на постматеріаліальних цінностях (екологія, права людини, соціальна рівність тощо).

Хоча критика Д.-Л. Сейле вказує на методологічні відмінності між підходами, політична практика останніх десятиліть підтверджує, що поділ на матеріалістів і постматеріалістів справді впливає на сучасні партійні системи. Це свідчить про те, що теорія Р. Інглхарта, попри дискусійність, залишається важливим інструментом для аналізу сучасних політичних процесів.

До прикладу А. Лійпхарт у своїй монографії «Демократії. Моделі мажоритарного та консенсусного правління в двадцять одній країні» поєднав у єдину класифікацію класичні поділи та поділи на основі ставлення до постматеріальних цінностей. На думку дослідника, ключові лінії поділів, що формують поведінку виборців, включають: соціально-економічні, релігійні, культурно-етнічні, місто-село, підтримка уряду, міжнародна політика та індустріальні і постіндустріальні протиріччя. (Лійпхарт, 1984, с. 128) Подібна систематизація свідчить про те, що обидва підходи (класичний і сучасний) можуть бути інтегровані в єдину аналітичну модель і між ними не існує суттєвих методологічних розбіжностей.

Отже, з моменту, коли С. Ліпсет і С. Роккан ввели концепцію соціальних поділів для дослідження партійних систем і виборчих переваг, ця модель зазнала суттєвих змін: виникли нові поділи на основі постматеріальних цінностей, традиційні партії адаптували свої програми для залучення виборців, а електоральний вибір став більш раціональним. Проте сама ідея поділів не втратила значущості й успішно використовується для аналізу формування виборчих уподобань як у країнах Західної Європи, так і в посткомуністичних державах.

У контексті змін у конфігурації соціополітичних поділів виникає питання щодо еволюції змістовного наповнення самого поняття «поділ». Як ми вже зазначали, цей термін використовується з різними прикметниками, такими як «політичний», «соціальний», «структурний», «соціополітичний» або «ціннісний», що суттєво впливає на його інтерпретацію. Зокрема, А. Рьоммеле зазначає, що поняття «поділ» охоплює два типи компонентів: структурні та сутнісні. За сутнісною ознакою розрізняють соціальні та політичні поділи: «Соціальні поділи зазвичай визначаються в термінах соціальних установок і моделей поведінки та розглядаються як такі, що відображають традиційні відмінності у соціальній стратифікації. Натомість політичні поділи визначаються в термінах політичних установок та моделей поведінки». (Рьомелле, 1999, с. 4). Таким чином, політичний поділ є суто політологічною категорією, яка застосовується для аналізу політичних чинників, що формують електоральну поведінку.

Однак, незважаючи на поширену практику використання категорій «соціальний поділ» і «політичний поділ» як взаємозамінних, слід визнати, що в будь-якому суспільстві існує значна кількість розмежувань, які далеко не завжди трансформуються у соціополітичні. Перехід соціального поділу до статусу соціополітичного можна констатувати лише за наявності певних умов. А. Романюк виділяє дві ключові передумови. По-перше, необхідний стійкий взаємозв'язок між соціальною групою та політичною партією (чи іншим політичним інститутом), який би відображав інтереси цієї групи. По-друге, соціополітичний поділ має демонструвати довговічність – зв'язок між групою та політичним представництвом має підтверджуватися щонайменше протягом двох парламентських каденцій (Романюк, 2007, с. 50). Лише за таких умов можна говорити про сформований соціополітичний поділ, який є синтетичною категорією, що інтегрує соціальну структуру та специфіку політичної динаміки. Таким чином обов'язковою компонентою соціополітичного поділу є наявність щонайменше двох політичних партій, що конкурують за владу в електоральному процесі та репрезентують протилежні інтереси відповідних соціальних груп.

Проте в науковому середовищі існують різні підходи щодо критеріїв соціополітичного поділу. Так, С. Бартоліні та П. Майер обґрунтовують триетапну модель формування поділу. Перший – емпіричний рівень – характеризується наявністю розбіжностей інтересів між соціальними групами без сформованої групової ідентичності. Другий – нормативний (конфліктний) рівень – передбачає усвідомлення цих розбіжностей та готовність до відстоювання групових інтересів. На завершальному – організаційному рівні – виникають спеціальні інституції для захисту інтересів групи. (Майер, 2006, с. 373)

Український науковець А. Романюк вказує на обов'язковість інституційного оформлення поділів через політичні партії як необхідну умову їх формування. Дослідник пропонує трифазну модель трансформації соціально-групових поділів у соціально-політичні:

Латентна фаза – характеризується наявністю соціальної диференціації, яка потенційно може стати основою політичного поділу, але поки не має чіткого політичного вираження.

Фаза ідентифікації – передбачає процес усвідомлення членами групи спільних інтересів та формування колективної ідентичності.

Інституційна фаза – полягає у формалізації поділу через створення спеціалізованих організацій, серед яких ключову роль відіграють політичні партії.

Натомість Я.-Е. Лейн та С. Ерссон заперечують обов'язковість інституційного оформлення для виникнення соціополітичних поділів, акцентуючи на необхідності наявності потенційного конфлікту як ключової умови. Вони концептуалізують поділ як диференціацію індивідів, груп та організацій за певними критеріями, що створює передумови для можливого конфлікту (Лейн, Ерссон, 1999, с. 35). За їхнім підходом, існування поділу передбачає обов'язкову присутність у латентній чи актуалізованій формі протиріч між політичними інтересами різних соціальних груп, які можуть, але не обов'язково повинні, реалізуватися у відкритий конфлікт.

Польський науковець Р. Хербут у своїх дослідженнях соціополітичних поділів запропонував таке концептуальне визначення: «соціополітичний поділ можна визначити як стабільний стан поляризації політичної спільноти, у межах якої певні суспільні групи надають підтримку конкретним політичним напрямам або політичним структурам, які є представниками цих напрямів, тоді як інші суспільні групи підтримують опозиційні напрями політики, або політичні партії, що їх репрезентують» (Хербут, 1999, с. 107). Згідно з цією концепцією, обов'язковими критеріями визнання соціополітичного поділу виступають: біполярність конфлікту (обов'язкова присутність як мінімум двох протилежних соціальних груп з різними політичними орієнтаціями), інституалізація (організаційне втілення поділу через систему політичних партій).

А. Рьоммеле концептуалізує категорію поділу як «довготерміновий структурний конфлікт, який призводить до появи протилежних позицій, що представлені політичними організаціями, що змагаються» (Рьоммеле, 1999, с. 7). Дане визначення акцентує на двох ключових характеристиках поділу, а саме обов'язковість інституційного втілення та наявність конфліктного потенціалу. Важливо відзначити, що ця концепція інтегрує як соціальні, так і політичні аспекти поділів. К. Лоусон, адаптуючи визначення А. Рьоммеле для дослідження соціополі-

тичних поділів, вносить істотну корективу: «протилежні позиції можуть (або не можуть) бути представлені політичними партіями» (Лоусон, 1999, с. 22). Таким чином, К. Лоусон розширює можливі форми інституалізації поділів, включаючи до них громадські організації, групи інтересів, інші форми колективного представництва.

Таким чином, аналіз теоретичних підходів дозволяє виділити дві фундаментальні передумови формування соціополітичного поділу: конфліктний потенціал (обов'язкова присутність як мінімум двох соціальних груп із суттєво різними, часто взаємовиключними інтересами); інституційне представництво (довготривала інституалізація конфлікту через систему політичних партій, які виступають організованими виразниками групових інтересів).

Література

- Bornschiefer S., Haffert L., Häusermann S., Steenbergen M., Zollinger D. Cleavage Formation in the 21st Century: How Social Identities Shape Voting Behavior in Contexts of Electoral Realignment. Cambridge: Cambridge University Press, 2024. 92 p. URL: <https://www.cambridge.org/core/elements/cleavage-formation-in-the-21st-century/A7813D354376C34B969B0094B2B1FAEF> (дата звернення: 28.03.2025)
- Dalton R. J. Citizen politics in western democracies : public opinion and political parties in the United States, Great Britain, West Germany and France. Chatham, New Jersey : Chatham House Publishers, 1988. 270 p.
- Deegan-Krause K. New dimensions of political cleavage / Kevin Deegan-Krause // The Oxford handbooks of political behavior / Ed. by Russell J. Dalton, Hans-Dieter Klingemann. Oxford : Oxford University Press, 2007. P. 538–556.
- Ersson S., Lane J.-E. Electoral instability and party system change in Western Europe // Comparing party system change / Ed. by Pennings P., Lane J.-E. L., N-Y. : Pourtledge, 1998. P. 23–39.
- Herbut R. Podziały sociopolityczne / Ryszard Herbut // Studia z teorii polityki / Pod redakcją W. Jabłońskiego, Leszka Sobkowiaka. Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1999. Tom 1. S. 105–116.
- Inglehart R. The Changing Structure of Political Cleavages in Western Society // In Electoral Change in Advanced Industrial Democracies: Realignment or Dealignment? edited by Russell J. Dalton, Scott Flanagan, C., and Paul Allen Beck. Princeton: Princeton University Press, 1984. P. 25–69.
- Knutsen O. The decline of social class? / Oddbjorn Knutsen // The Oxford handbooks of political behavior / ed. by Russell J. Dalton, Hans-Dieter Klingemann. Oxford : Oxford University Press, 2007. P. 457–480.
- Lane J.-E. Politics and society in Western Europe / Jan-Eric Lane, Svante O. Ersson. [4th ed.] London ; Thousand Oaks ; New Delhi : Sage, 1999. – 386 p.
- Lawson K. Cleavages, parties and voters / Kay Lawson // Cleavages, parties, and voters : studies from Bulgaria, the Czech Republic, Hungary, Poland, and Romania / Ed. by Kay Lawson, Andrea Römmele, Georgi Karasimeonov. Westport : Greenwood Publishing Group, 1999. P. 19–36.
- Lijphart A. Democracies : Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries / Arend Lijphart. New Haven : Yale University Press, 1984. 229 p.
- Lipset S. M., Rokkan S. Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction // Party Systems and Voter Alignments, edited by Lipset, S. M. Rokkan, Stein. New York: The Free Press, 1967. P. 1–64.
- Mair P. Cleavages / Peter Mair // Handbook of party politics / Ed. by Richard S. Katz, William J. Crotty. London : Sage, 2006. P. 371–375.
- Mair P. Party System Change: Approaches and Interpretations. Oxford: Clarendon Press, 1997. 260 p.
- Pennings P., Lane J.-E. Introduction // Comparing party system change / Ed. by Pennings P., Lane J.-E. L., N-Y. : Pourtledge, 1998. P. 1–18.
- Political Mistrust and the Discrediting of Politicians / Edited by Mattei Dogan. Brill, Leiden, Boston: Koninklijke Brill NV, 2005. 248 p.
- Römmele A. Cleavage structure and party systems in East and Central Europe / Andrea Römmele // Cleavages, parties, and voters : studies from Bulgaria, the Czech Republic, Hungary, Poland, and Romania / Ed. by Kay Lawson, Andrea Römmele, Georgi Karasimeonov. Westport : Greenwood Publishing Group, 1999. P. 3–17.
- Rose R., Urwin D.W. Persistence and change in Western party systems, 1945–1969 / Richard Rose, Derek W. Urwin // The west European party system / edited by Peter Mair. – Oxford : Oxford University Press, 1990. – P. 185–194.
- Seiler D.-L. Peut-on appliquer les clivages de Rokkan à l'Europe centrale? // Partis politiques et démocratie en Europe centrale et orientale / Edité par Jean-Michel De Waele. Bruxelles: Université de Bruxelles, 2002. P. 115–144.
- Бодуен Ж. Вступ до політології К. : Основи, 1995. 174 с.
- Романюк А. С. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи: монографія. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. 391 с.

References

- Bornschieer, S., Haffert, L., Häusermann, S., Steenbergen, M., & Zollinger, D. (2024). Cleavage formation in the 21st century: How social identities shape voting behavior in contexts of electoral realignment. Cambridge University Press. <https://www.cambridge.org/core/elements/cleavage-formation-in-the-21st-century/A7813D354376C34B969B0094B2B1FAEF> (Accessed: 28.03.2025)
- Dalton, R. J. (1988). Citizen politics in western democracies: Public opinion and political parties in the United States, Great Britain, West Germany and France. Chatham House Publishers.
- Deegan-Krause, K. (2007). New dimensions of political cleavage. In R. J. Dalton & H.-D. Klingemann (Eds.), *The Oxford handbooks of political behavior* (pp. 538-556). Oxford University Press.
- Ersson, S., & Lane, J.-E. (1998). Electoral instability and party system change in Western Europe. In P. Pennings & J.-E. Lane (Eds.), *Comparing party system change* (pp. 23-39). Routledge.
- Herbut, R. (1999). Podziały sociopolityczne [Socio-political cleavages]. In W. Jabłoński & L. Sobkowiak (Eds.), *Studia z teorii polityki [Studies in political theory]* (Vol. 1, pp. 105-116). Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Inglehart, R. (1984). The changing structure of political cleavages in Western society. In R. J. Dalton, S. C. Flanagan, & P. A. Beck (Eds.), *Electoral change in advanced industrial democracies: Realignment or dealignment?* (pp. 25-69). Princeton University Press.
- Knutson, O. (2007). The decline of social class? In R. J. Dalton & H.-D. Klingemann (Eds.), *The Oxford handbooks of political behavior* (pp. 457-480). Oxford University Press.
- Lane, J.-E., & Ersson, S. O. (1999). *Politics and society in Western Europe* (4th ed.). Sage.
- Lawson, K. (1999). Cleavages, parties and voters. In K. Lawson, A. Römmele, & G. Karasimeonov (Eds.), *Cleavages, parties, and voters: Studies from Bulgaria, the Czech Republic, Hungary, Poland, and Romania* (pp. 19-36). Greenwood Publishing Group.
- Lijphart, A. (1984). *Democracies: Patterns of majoritarian and consensus government in twenty-one countries*. Yale University Press.
- Lipset, S. M., & Rokkan, S. (1967). Cleavage structures, party systems, and voter alignments: An introduction. In S. M. Lipset & S. Rokkan (Eds.), *Party systems and voter alignments* (pp. 1-64). The Free Press.
- Mair, P. (2006). Cleavages. In R. S. Katz & W. J. Crotty (Eds.), *Handbook of party politics* (pp. 371-375). Sage.
- Mair, P. (1997). *Party system change: Approaches and interpretations*. Clarendon Press.
- Pennings, P., & Lane, J.-E. (1998). Introduction. In P. Pennings & J.-E. Lane (Eds.), *Comparing party system change* (pp. 1-18). Routledge.
- Dogan, M. (Ed.). (2005). *Political mistrust and the discrediting of politicians*. Brill.
- Römmele, A. (1999). Cleavage structure and party systems in East and Central Europe. In K. Lawson, A. Römmele, & G. Karasimeonov (Eds.), *Cleavages, parties, and voters: Studies from Bulgaria, the Czech Republic, Hungary, Poland, and Romania* (pp. 3-17). Greenwood Publishing Group.
- Rose, R., & Urwin, D. W. (1990). Persistence and change in Western party systems, 1945-1969. In P. Mair (Ed.), *The west European party system* (pp. 185-194). Oxford University Press.
- Seiler, D.-L. (2002). Peut-on appliquer les clivages de Rokkan à l'Europe centrale? [Can Rokkan's cleavages be applied to Central Europe?]. In J.-M. De Waele (Ed.), *Partis politiques et démocratie en Europe centrale et orientale [Political parties and democracy in Central and Eastern Europe]* (pp. 115-144). Université de Bruxelles.
- Baudouin, J. (1995). *Vstup do politolohii [Introduction to political science]*. Osnovy.
- Romanyuk, A. S. (2007). *Porivnialnyi analiz politychnykh instytutiv krain Zakhidnoi Yevropy [Comparative analysis of political institutions in Western European countries]*. Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka.

Анотація

Бунь В. В. Теорія поділів у політиці: концептуальний аналіз. – Стаття.

У статті авторка досліджує концепцію соціополітичних поділів (cleavages) як один з ключових інструментів аналізу партійних систем та електоральної поведінки. Доведено, що вперше запропонована С. Ліпсетом і С. Рокканом у 1960-х роках, концепція зазнала суттєвої трансформації у XXI столітті через появу нових суспільних конфліктів (наприклад, між універсалізмом і партикуляризмом, як зазначають С. Борншір та ін., 2024). У статті досліджуються основні теоретичні підходи до визначення соціополітичних поділів, зокрема: класична теорія (С. Ліпсет, С. Роккан) з її чотирма історичними поділами (державо-церква, центр-периферія, власники-робітники, місто-село) та концепцією «заморожених» партійних систем (твердження, що європейська партійна система 1960-х років відображає структуру «поділів», що існувала в 1920-их рр., як наслідок електоральні уподобання формуються ще в дитинстві і, завдяки стабільності партійної системи, залишаються незмінними у дорослому житті); модернізаційні теорії (Р. Інглхарт, Р. Далтон), що акцентують на переході від матеріалістичних (економічна стабіль-

ність, фізична безпека) до постматеріальних цінностей (самореалізація, якість життєвого середовища) і появи нових ліній конфліктів. Авторка визначає, що критерії констатації існування поділу політичній науці варіюються від інституалізації через партії (А. Романюк, Р. Хербут) до акценту на потенційному конфлікті без обов'язкової організаційної оформленості (Я. Лейн, Е. Ерссон). У статті окрему увагу приділено сучасним дискусіям щодо послаблення традиційних поділів (класового, релігійного) на користь нових (екологічних); регіональним особливостям (наприклад, множинність поділів у посткомуністичних країнах, згідно з К. Діген-Краузе); критиці теорії Р. Інглхарта (зокрема, аргументи Д.-Л. Сейле про недостатню глибину впливу постматеріальних цінностей на партійні системи).

Таким чином констатовано, що категорія «соціополітичний поділ» залишається актуальною, але вимагає адаптації до сучасних політичних реалій.

Ключові слова: соціополітичні поділи, електоральна поведінка, партійні системи, постматеріальні цінності.

Summary

Bun V. V. The theory of cleavages in politics: a conceptual analysis. – Article.

The article examines the concept of sociopolitical cleavages as a key analytical tool for studying party systems and electoral behavior. The author demonstrates that while initially proposed by S. Lipset and S. Rokkan in the 1960s, the concept has undergone significant transformation in the 21st century due to emerging social conflicts (e.g., between universalism and particularism, as noted by Bornschieer et al., 2024). The study analyzes major theoretical approaches to defining sociopolitical cleavages, including: the classical theory (Lipset, Rokkan) with its four historical cleavages (state-church, center-periphery, owner-worker, urban-rural) and the «frozen» party systems concept (the assertion that the European party system of the 1960s reflects the structure of «cleavage» that existed in the 1920s, as electoral preferences are formed in childhood and, due to the stability of the party system, remain unchanged in adulthood); modernization theories (Inglehart, Dalton) emphasizing the shift from materialist (economic stability, physical safety) to postmaterialist values (self-actualization, quality of the environment) and new conflict dimensions.

The author identifies varying scholarly criteria for recognizing cleavages – from institutionalization through parties (Romanyuk, Herbut) to emphasis on potential conflict without mandatory organizational manifestation (Lane, Ersson). Special attention is given to contemporary debates regarding: the decline of traditional (class, religious) cleavages in favor of new (ecological) ones, regional specificities (e.g., multiple cleavages in post-communist countries per Deegan-Krause); critiques of Inglehart's theory (particularly Seiler's arguments about limited impact of postmaterialist values on party systems). The study concludes that while the «sociopolitical cleavage» category remains relevant; it requires adaptation to contemporary political realities.

Key words: sociopolitical cleavages, electoral behavior, party systems, postmaterialist values.